

речовинами, проституція або нерозбірливі статеві зв'язки, завдання шкоди собі, погрози суїцидом або спроби самогубства) [1].

І хоча приведені особливості не розкривають всієї суті явища сексуального насилля над дітьми, а кількість фахівців з цієї проблеми є недостатньою для повноцінної роботи з постраждалими від насилля, існує ще проблема законодавчого характеру, яка не дозволяє об'єктивно та всесторонньо розпочати систематичні зміни в цій сфері. Підтвердження акту насилля часто є неможливим через переміщення малолітніх з одного закладу до іншого. Також встановлення факту насилля медичним шляхом не відбувається одразу, частіше доказом слугують анатомічні пошкодження. Відтак, означена проблема потребує комплексного перегляду та розробки чіткого алгоритму щодо виявлення фактів насилля, методичних інструкцій щодо розслідування для фахівців різних інстанцій та надання допомоги постраждалим неповнолітнім за різними напрямками на державному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавлева Т. Помощь детям – жертвам насилия / Т. Журавлева, Т. Сафонова, Е. Цымбал. – М. : Генезис, 2006. – 112 с.
2. Попередження, виявлення і подолання випадків насилля в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми : тренінговий курс / [автори-упорядники : Т. Журавель, Н. Коробченко, О. Нікітіна, О. Сафронова; за заг. ред. О. Безпалько, Т. Журавель]. – К. : ВГЦ «ВОЛОНТЕР», 2010. – 168 с.
3. Психология поведения жертвы. Справочник практического психолога / автор-упоряд. И. Малкина-Пых . – М. : Издательство «Эксмо». – 2006. – 1008 с.
4. Психологічна реабілітація дітей, які зазнали сексуального насилля : [посібник до навчального відео курсу]. – ВГО «Жіночий консорціум України», 2005. – 44 с.

Володимир Кізь,
студент,
Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана

АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ЗАСАД ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті розкрито правові засади попередження насилля в сім'ї в контексті аналізу міжнародного та українського законодавства. Проаналізовано цивільно-правові, кримінально-правові та адміністративно-правові норми, які регулюють організацію попередження насилля в сім'ї, передбачають відповідальність за його скоєння та спрямовані на відновлення майнових та особистих немайнових прав потерпілої особи. Акцентується увага на необхідності у сфері попередження насилля в сім'ї привести існуюче українське законодавство, практику та механізми у відповідність до європейських стандартів.

Volodymyr Kiz

THE ANALYSIS OF THE LEGAL FRAMEWORK FOR PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL AND UKRAINIAN LAW

The article outlines the legal principles of prevention of domestic violence in the context of international and Ukrainian law. Civil, criminal and administrative law that govern the prevention of domestic violence are aimed to recover property and personal nonproperty rights of the person-victim are analyzed. Attention is drawn to the need to bring Ukrainian legislation, mechanisms and practice in line with European standards.

Насильство в сім'ї є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини і через свою злободенність не втрачає актуальності як у міжнародній спільноті, так і в українському суспільстві. Проблема насилля в сім'ї є водночас і дуже давньою, позаяк існує з часів створення людської сім'ї, так і новою, оскільки оновлена суспільна свідомість дає можливість у новому вимірі та крізь призму нового світорозуміння усвідомити це явище як соціальне зло, як порушення прав окремих членів суспільства. Зміна суспільної свідомості та переорієнтація на ненасильницьку парадигму здатні творити нове суспільне буття, що відповідає новим потребам і інтересам людей та відображає зміни в моральній, естетичній, правовій, релігійній, науковій та філософській формах, створюючи нове духовне життя суспільства.

Уся світова спільнота та владні структури держав приділяють проблемі насилля в сім'ї пріоритетну увагу та намагаються виробити єдину систему його попередження, ефективні правові засоби його викорінення та захисту жертв. Однією з найважливіших складових цієї системи є відповідне правове забезпечення.

З огляду на глобальність проблеми насилля в сім'ї ООН розробила відповідні рекомендації у вигляді Модельного законодавства, на яке повинні орієнтуватись держави при розробці та прийнятті

власних законів з вирішення проблеми насильства в сім'ї. У відповідності до рекомендацій ООН національні закони по протидії насильству в сім'ї повинні бути зорієнтовані водночас на досягнення декількох цілей: 1) захист жертв насильства; 2) попередження подальшого насильства; 3) покарання осіб, які скоїли насильство.

Питання протидії насильству в сім'ї є предметом численних міжнародних актів, ратифікованих багатьма країнами світу. Це, насамперед, низка міжнародних документів, які визначають правові норми, пов'язані із захистом жертви насильства: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; Міжнародна конвенція про економічні, соціальні та культурні права; Конвенція ООН про викорінення всіх форм дискримінації щодо жінок та Факультативний Протокол до неї; Конвенція ООН проти торгур та інших форм жорстокого, нелюдського чи принижуючого поводження або покарання; Конвенція ООН про права дитини. Радою Європи були прийняті «Рекомендації щодо захисту жінок від насильства» (30 квітня 2002 р.), які тлумачать поняття «насильство проти жінок» як акт гендерного насильства, який може завдати фізичної, сексуальної чи психологічної шкоди, призвести до страждання жінок, включаючи загрозу таких дій, як залякування, безпідставне позбавлення свободи, що можуть мати місце у приватному чи публічному житті кожної жінки. Прийнявши у травні 2006 р. Резолюцію за № 1512 щодо об'єднання парламентів для подолання побутового насильства над жінками, Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) ініціювала проведення пан'європейської кампанії Ради Європи по боротьбі з насильством над жінками на рівні національних парламентів країн-учасниць.

Окрім зазначених документів, до міжнародного законодавства по протидії насильству в сім'ї можна віднести Конвенцію про згоду на вступ до шлюбу, мінімальний шлюбний вік та реєстрацію шлюбу; Конвенцію про охорону материнства та інші.

Майже усі названі документи ратифіковані Україною, що дає підстави говорити про наявність необхідної нормативно-правової бази, яка опирається на норми міжнародного права щодо захисту прав людини. Визнані Україною міжнародні стандарти попередження насильства в сім'ї, протидії та запобіганню будь-яким його проявам в цілому знаходять своє втілення на рівні національного законодавства.

Верховною Радою у 2001 р. було прийнято Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (№ 2789-III), який став першим серед країн Центральної і Східної Європи та СНД спеціальним законом у сфері боротьби з насильством у сім'ї. Цей Закон визначає види насильства (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне), формулює правові й організаційні основи попередження насильства в сім'ї, описує органи та установи, які покликані здійснювати заходи з його попередження. У 2004 р. спільним наказом Мінсім'ядітимолодь та МВС України для вдосконалення механізму взаємодії органів і структур, на які покладено здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, було затверджено «Інструкцію про порядок взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» (№3/235 від 09.03.2004 р.).

Слід зазначити, що підвалини правового регулювання в сфері захисту дітей від насильства загалом та у сім'ї зокрема заклала Конституція України, а Сімейний кодекс України містить заборону будь-яких видів експлуатації дитини, фізичних покарань та покарань, які принижують гідність дитини з боку батьків або осіб, які їх замінюють. Зокрема, відповідно до ст. 155 СК України ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою притягнення їх до відповідальності, встановленої законом [5]. У 2001 р. в Україні був прийнятий Закон «Про охорону дитинства» [1], який визначає охорону дитинства стратегічним загальнонаціональним пріоритетом і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток встановлює основні засади державної політики у цій сфері.

Прийняття законодавчої бази у сфері попередження насильства в сім'ї та насильства щодо дітей свідчить про винесення цієї проблеми з розряду приватної проблеми родини на державний рівень. Однак, окрім вищевказаних нормативно-правових актів, які регулюють попередження насильства в сім'ї, необхідно розглянути і нормативно-правові акти, які передбачають відповідальність за його скоєння. З метою припинення поширення цього негативного явища та захисту людей, які потерпають від насильства в сім'ї, нормами адміністративного та кримінального законодавства передбачено основні засади відповідальності за вчинення даних протиправних дій.

Особисті права людини охороняє Кримінальний кодекс України (КК), який передбачає склади злочинів, за якими настає кримінальна відповідальність за вчинення насильства в сім'ї [2]. Першу групу складають злочини, якими людина позбавляється життя (ст.ст.115-120 КК), другу складають злочини проти здоров'я особи (нанесення тяжких тілесних ушкоджень, тілесних ушкоджень середньої тяжкості та легких тілесних ушкоджень; побої та мордування; катування та інші злочини, які можна віднести до категорії насильства в сім'ї). Охороняється не лише фізичне здоров'я особи, але й морально-психічне: за вчинення насильства в сім'ї може наставати кримінальна відповідальність за ст. 120 КК «Доведення до самогубства».

Для налагодження механізму роботи з особами, які здійснили насилля у сім'ї, МВС України було розроблено та впроваджено в дію «Інструкцію про порядок узяття на профілактичний облік та порядок зняття з профілактичного обліку осіб, які вчинили насильство у сім'ї» (№329 від 9.04.2002р.) та ініційовано прийняття Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису» (№759-IV від 15.05.2003р). Постановою Кабінету Міністрів України № 616 у 2003р. затверджено Порядок розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або його реальну загрозу. Також затверджено та впроваджено в дію «Порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» (№5/34/24/11 від 16.01.2004 р).

На захист осіб від насильства в сім'ї спрямовані також цивільно-правові норми. Проте, на відміну від кримінально-правових та адміністративно-правових норм, які встановлюють відповідальність винної особи відповідно у вигляді покарання чи адміністративного стягнення, цивільно-правові норми більшою мірою спрямовані на відновлення майнових та особистих прав потерпілої від насильства особи. До основних цивільно-правових засобів захисту жертви насильства в сім'ї можна віднести зобов'язання відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та зобов'язання з виплати аліментів.

Аналіз діючого законодавства дозволив зробити висновок про те, що чинна нормативно-правова база України щодо попередження і протидії насильству в сім'ї потребує вдосконалення. Законодавство України практично не враховує особливості профілактичної роботи з сім'ями, де жертвами насильства стали чи можуть стати діти. Воно також містить суперечності, які істотно ускладнюють захист дитини, яка постраждала від найбільш тяжких форм сімейного насильства, що містять ознаки складів злочинів. Незважаючи на певні позитивні зрушення у розв'язанні проблеми насильства, механізм правового та соціального захисту потерпілих від насильства залишається недосконалим: не вистачає відповідних закладів для надання допомоги потерпілим та спеціально підготовлених фахівців у сфері запобігання насильству, неефективною є система раннього виявлення випадків насильства в родині, недостатньо ефективною також є система санкцій, що застосовуються щодо осіб, які вчиняють насильство в сім'ї.

Окремі порушення прав дітей у сім'ї не визначені законодавчо, що загалом ускладнює накладання покарань за них, їх кваліфікацію як злочину, загальну і специфічну профілактику порушення прав дітей з боку МВС та суб'єктів соціальної роботи. Відсутній стандарт надання соціальних послуг дітям-жертвам насильства в родині, потерпілим від жорстокого поводження, від найгірших форм дитячої праці, дітям-жертвам торгівлі людьми, залученим до дитячої праці.

Законодавство наділяє нас можливостями щодо звернення до вказаних органів та установ за допомогою у ситуації сімейного насильства. Проте, законодавство стане ефективним інструментом захисту від насильства в родині лише за умови широкого доступу громадськості до інформації, плідної співпраці органів влади й місцевого самоврядування, недержавних та релігійних організацій, а також активної свідомої протидії сімейному насильству кожного громадянина. Комплексний підхід до проблеми і налагоджена співпраця юристів, працівників правоохоронних органів, психологів, соціальних та медичних працівників, педагогів та представників громадськості допоможуть уникнути однобокого підходу.

Необхідно у сфері попередження насильства в сім'ї привести існуюче національне законодавство та практику у відповідність до міжнародних стандартів, що мають бути покладені в основу оптимізації українського механізму системної протидії насильству як асоціальному, протиправному, принизливому для людської гідності явищу, яке завдає непоправної шкоди сім'ї та одній з найбільш уразливих груп суспільства – дітям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 роки / Кол. авт. : О. М. Бандурка, О. Ф. Бондаренко, В. О. Брижик та ін. ; заг.ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко. – Х. : Видавництво «Права людини», 2011. – 240 с.
4. Науково-практичний коментар кодексу України про адміністративні правопорушення / За ред. Р. А. Каложний, М. І. Іншин, І. М. Шопіна. – К. : Істина. – 2011. – 780 с.
5. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / За ред. Е. М. Багач, Ю. В. Білоусов. – К. : Ліга. – 2011. – 577 с.
6. Общая декларация прав человека // Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М., 1999. – 784 с.
7. Правові та кримінологічні засади запобігання насильству в сім'ї : навч. посіб. / За заг. ред. О. М. Джужі, І. В. Опришка, О. Г. Кулика. – К. : Національна академія внутрішніх справ України. – 2005. – 124 с.